

ГЕНЕАЛОГІЧНІ ПЕРЕТИНАННЯ НАЩАДКІВ М. С. ВОРОНЦОВА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРАКТИКИ СПАДКУВАННЯ

У статті розглядається питання про генеалогічні перетинання нащадків графа М. С. Воронцова, рід якого припинився в прямому чоловічому потомстві в 1882 р. Родові знаки відмінностей (прізвище й титул) були передані в спадщину по жіночому коліну в рід Шувалових, потім Воронцових-Дашкових. Така практика існувала з кінця XVIII ст. й використовувалася для генеалогічного збереження знатних родів.

Ключові слова: *генеалогічні перетинання, нащадки М. С. Воронцова, Вороцови-Шувалови, Воронцови-Дашкови, Родовідна книга, дворянські прізвища й родові титули, спадкування.*

Михайло Семенович Воронцов (1782-1856), як і багато інших представників роду Воронцових, був широко відомий серед сучасників, а також серед істориків різних поколінь. У даній статті ми не будемо розглядати загальноісторичні питання, що досить повно висвітлені у літературі [1; 5; 9; 10; 17; 21]. Своє завдання ми бачимо в тім, щоб простежити найбільш значимі генеалогічні перетинання нащадків Михайла Семеновича Воронцова у контексті соціально-політичної практики наслідування, що поступово установлювалася в Росії в післяпетровський період. У першу чергу, мова йде про можливість передачі знаків соціальної відмінності (родове прозвання, герб, титул) по жіночій лінії у випадку відсутності прямих спадкоємців чоловічої статі. У такому ракурсі історія роду Воронцових не розглядалася.

Михайло Семенович Воронцов помер 18 листопада 1856 року у віці 74 років. Його єдиним прямим спадкоємцем був син Семен Михайлович, який народився в 1823 році в Одесі. При житті

батька він дістав гідне виховання й освіту, служив без привілеїв, був поранений при обороні Севастополя в роки Кримської війни, потім перебував на цивільній службі, ставши першим міським головою Одеси в післяреформений період (1865-1870); також був першим президентом Одеського товариства образотворчих мистецтв, надавав значну підтримку археологічним дослідженням. У 1851 р. Семен Михайлович обрався з Марією Василівною із князівського роду Трубецьких. Однак цей шлюб був бездітним і зі смертю Семена Михайловича у 1882 р. пряма чоловіча лінія Воронцових припинилася. Але, визнаючи заслуги й високий статус роду, по особливому розпорядженню Олександра III було дозволено враховувати в спадщині нащадків по жіночій лінії: спочатку дочки Софії Михайлівни (у шлюбі Шувалової), потім і онуки Єлизавети Андріївни (у шлюбі Воронцової-Дашкової).

Виходячи з мети та змісту статті, доцільно дати коротку історичну довідку про формування соціально-політичної практики наслідування, перш за все, родових прізвищ та титулів.

У становому суспільстві ім'я та прізвище можуть багато чого сказати про походження особи, його соціальний стан. Антропонімічна система, як загальноприйнята система особистих імен, складається разом з розвитком суспільства. Традиційний запис особистих імен поєднує родичів і поступово стає спадкоємним. В Російській централізованій державі сформувалася так звана тричлена антропонімічна система (ім'я, по-батькові, прізвище), що сама по собі була своєрідним знаком соціальної відмінності. Наприклад, вже у XVI столітті боярин іменувався Петром Васильовичем Морозовим, дворянин – Петром Васильєвим, сином Морозовим, а міщанин чи селянин – Петрушкою Васильєвим [докладніше див: 12]. Ця традиція збереглася і надалі й, навіть, в офіційних документах кінця XIX – початку XX ст. «добродії» іменувалися з «-вичем», а міщанин чи селянин – Петро Васильєв, при тому більшість селян до середини XIX ст., точніше до скасування кріпацтва, прізвищ не мали.

Особливості формування та функціонування цих систем вивчає спеціальна дисципліна – історична антропоніміка, але вказана вище

традиція значно вплинула на формування соціально-політичної практики спадкування, що пов'язане з проблематикою статті. Сучасний російський дослідник Л. Ю. Шепелєв, спираючись на зібраний матеріал, доходить висновку, що прізвище, як загальне найменування роду і наприкінці XVIII–XIX ст. було «главной составляющей именной формулы» [24]. Це призвело до того, що у дворянському середовищі зберігалася значна увага до родинних, свійських (через шлюб) і кумівських (через хрещення) відносин.

Соціально-політична практика спадкування (у першу чергу, поява нових знаків соціальної відмінності й зміна правил їхньої передачі у спадщину) тісно пов'язана з петровськими перетвореннями, насамперед у сфері станової політики. Формується нове розуміння знатності, традиційне поняття роду досить швидко руйнується в умовах, коли на перший план кар'єрного росту й соціального статусу вийшов принцип вислуги, замінивши принцип походження (родовитості). Як наслідок нових проявів соціально-політичної практики з'явилися нові жалувані титули європейського зразку, нова ієрархічна градація [докладніше див.: 2, с. 260-263; 4, с. 31-34; 11; 24]. У той же час, в умовах незвичної новизни й соціальної нестабільності, чітко простежується стара, устояна століттями, традиція: прагнення закріпити в спадщині дворянський статус, знаки соціальної відмінності, уже отримані за вислугою або даруванням.

Законодавче оформлення нових правил спадкування покладено петровським указом про єдиноспадкування [23, с. 166], що був прийнятий 23 березня (3 квітня) 1714 р., але вступив в силу з 1 (12) січня того ж року, тобто раніше, ніж був опублікований. Найвідомішим положенням цього указу став перший пункт, у якому йшла мова про передачу спадщини одному синові, щоб уникнути дроблення землі й мати людські резерви комплектації апарата управління. Однак це не був указ про майорат, як іноді його називають у літературі. У тому ж документі встановлювалася норма спадкування «другими же детьми обоего пола» і окремо право дочок на спадщину «ежели у онаго сыновей не будет» [23, с. 166]. Указ дозволяв бездітним власникам віддавати родовий

маєток на розсуд заповідача: «кто бездетен, и оный волен отдавать недвижимое одному фамилии своей, кому похочет дать сродникам своим, или и посторонним, и то в его произволении будет» [23, с. 166]. В указі, у першу чергу, мова йшла про поземельну власність, рухоме і нерухоме майно, але через нечіткість і суперечливість він створював законодавчу основу з можливістю широкого тлумачення.

Продовжували розвиток принципів спадкування ще два петровських укази, що вийшли майже одночасно в січні-лютому 1722 року: «Табелі про ранги» (24 січня) [21, с. 54-63] і указ про право наслідування престолу (5 лютого) [2, с. 106-109; 16, с. 52-53]. «Табель про ранги» і статті до неї практично замінили принцип походження (родовитості) на принцип вислуги [21, с. 59]. І помісне (поземельне), і служиве (як правило, безземельне) дворянство було потомственным. Право на спадщину надавалося дружині, дітям і далеким нащадкам по чоловічій лінії [21, с. 61]. Такий порядок у загальному виді поширювався й на спадкоємну передачу нових титулів. У такий спосіб практично закріплювалася можливість оформлення спадкоємної передачі соціального статусу й місця в становій ієрархії в класичних традиціях допетровської епохи.

Дочки після заміжжя за обов'язковим й загальноприйнятим правилом приймали прізвище й соціальний статус чоловіка, як і діти від цього шлюбу. Законодавчо це положення оформлене 7 пунктом «Табелі про ранги»: «Все замужние жены поступают в рангах по чинам мужей их...» [21, с. 59], а пізніше було підтверджено «Жалуваною грамотою дворянству», прийнятою Катериною II 21 квітня 1785 року [2, с. 200].

Майже в той же час з'явився указ про престолонаслідування, що встановлював безумовне право імператора передавати престол на розсуд заповідача [2, с. 106-109; 16, с. 52-53]. Історія появи цього указу в політичному плані безумовно пов'язана з так званою «справою царевича Олексія». Але його причини й соціально-політичне значення були значно ширше, про що побічно свідчить те, що Петро I посилався на прецеденти минулого й власний указ про єдиноспадкування 1714 року [2, с. 106-107].

З підтримкою й ідеологічним обґрунтуванням нових правил спадкоємства престолу виступив Феофан Прокопович у своїй роботі «Правда воли монаршей» [19]. З погляду проблематики нашої статті важливо підкреслити, що гостра політична боротьба й особливості спадкування російського престолу в післяпетровський період (особливо в «епоху палацових переворотів») на вищому рівні на практиці закріпили право спадкоємної передачі по бічній, у тому числі, жіночій лінії.

Оформлення прав дворянства було продовжено Катериною II. У першу чергу, мова йде про «Грамоту на права и преимущества благородного российского дворянства», прийняту 21 квітня 1785 р. на базі «Манифеста о вольности дворянства» 1762 р., «Наказа» Катерини II й матеріалів Уложеної комісії (перш за все проекту 1771 р.) [2, с. 199-204; 6]. Документ, більше відомий як «Жалувана грамота дворянству», дав визначення поняття дворянства, його шляхетного статусу й підкреслив, що «не токмо империи и престолу полезно, но и справедливо есть, чтоб благороднаго дворянства почтительное состояние сохранялось и утверждалось непоколебимо и ненарушимо; и для того изстари, ныне да и пребудет на веки благородное дворянское достоинство не отъемлемо, наследственно и потомственно тем честным родам, кои оным пользуются» [2, с. 200; 6]. З метою закріплення й спадкоємного збереження привілейованого статусу дворянства 66 стаття грамоти відновлювала традицію, втрачену після ліквідації міщництва в 1682 році: «во всякой губернии составит дворянскую родословную книгу, в коей вписать дворянство той губернии, дабы доставить каждому благородному дворянскому роду тем наипаче способие продолжать свое достоинство и название наследственно, в поколение, непрерывно, непоколебимо и невредимо от отца к сыну, внуку, правнуку и законному потомству, пока богу угодно продлит им наследие» [2, с. 204; 6].

Не випадково, що саме з кінця XVIII століття відомі численні випадки передачі прізвища згаслого роду разом з титулом або без нього на все чоловіче й жіноче потомство. Така практика, що закріплюється в цей час, крім іншого, пов'язана з початком

складання «Общего Гербовника дворянских родов Российской империи» і бажанням зберегти прізвище й соціальний статус найбільш значимих дворянських родів, спираючись на наявну законодавчу базу.

Російський генеалог другої половини XIX ст. Є. П. Карнович вважав, що поява європейської «субституції», тобто можливості передачі родових знаків соціальної відмінності (титулів, гербів, прізвищ) від згаслого роду нащадкам по жіночій лінії була закладена імператором Павлом, який повелів генералові Ладиженському, одному з своїх приближених, прийняти із правом спадкування прізвище князів Ромодановських разом із князівським титулом і родовим гербом, як нащадкові цього роду по жіночій лінії [11, с. 96]. Надалі він приводить багато прикладів передачі прізвищ і титулів у зв'язку із вгасанням роду: Нелединських-Мелецьких – князеві Оболенському; Мавриних – Глинці; Поздєєвих – Шубіну; князів Репніних – до одного з князів Волконських; графа Коцебу – баронові Піллар-фон-Пільхау; князя Баркляя-де-Толлі – до одного з Веймарових, графа Безбородько – графу Кушелеву; графські титули Бенкендорфа, Кисельова й Ридигера були передані їхнім однофамільним племінникам; титул і прізвище графа М. Х. Рейтерна перейшли до чоловіка дочки його сестри – барона В. Г. Нолькена. [11, с. 98-100].

В умовах існуючої соціально-правової практики, родинних відносин було достатньо для спадкування статусу дворянства, прізвища, родових титулів, у тому числі, по бічній і жіночій лініях. Дослідник Л. Ю. Шепелев приводить приклади, коли родинні зв'язки розглядалися як достатня підстава для дарування родових титулів, чинів і навіть орденів: «действительный камергер граф А. А. Бестужев-Рюмин в 1762 г. за заслуги отца (канцлера) награжден чином действительного тайного советника; мать государственного канцлера светлейшего князя А. А. Безбородко в 1797 г. пожалована в статс-дамы и награждена орденом Св. Екатерины...» [24].

Сформувалася спеціальна процедура непрямого наслідування, що передбачала обов'язковий дозвіл імператора. При цьому

бралися до уваги, з одного боку, бажання зберегти стародавнє титуловане прізвище, представники якого неодноразово прославлялися, а з іншого боку – наявність гідних спадкоємців. Відомі складні випадки потомствених генеалогічних переходів. Так, прізвище графів Остерман перейшло спочатку в рід Толстих, а потім до одного із князів Голіциних, у цей же час до іншої гілки Голіциних перейшло прізвище князів Прозоровських [24]. У даному прикладі ми бачимо прояв двох особливостей. По-перше, має місце передача прізвища Остерман представникам двох різних родів (Толстих і Голіциних). По-друге, передача представникам одного роду (Голіциних) прізвищ від двох інших родів (Остерман і Прозоровських). В обох випадках має місце невідповідність соціального статусу родів. Голіцини генеалогічно належали до Ольгердовичів із князівського роду литовських Гедиміновичів, Прозоровські - до потомствених Рюриковичів, Остермани - до родів іноземного походження, титулованих за вислугою. Цей досвід надалі мав пряме відношення до спадкоємців М. С. Воронцова й можливості збереження роду по жіночій лінії.

За часів російських імператорів Павла, Олександра I й Миколи I така практика серед гаснучих родів була досить розповсюдженою. Однак, поняття «прізвище» з точки зору спадкоємних прав і дворянського соціального етикету законодавчо не були роз'яснені до «заповідального казусу» 1816 р. Цього року дійсний статський радник Г. Р. Державін заповів родовий маєток своєму племінникові на прізвище Міллер. Сенат визнав заповіт не дійсним: з посиланням на петровський указ про єдиноспадкування 1714 р. було сказано, що спадщину можна передати тільки в рамках свого «прізвища», а Міллер до «прізвища» Державіна не належить [11, с. 193-194]. Під час обговорення цього питання в Сенаті виникли розбіжності, справу передали до Державної ради, що була повинна дати законодавче роз'яснення слова «прізвище» з погляду спадкоємних прав, у першу чергу, у відношенні «беспотомствених» дворянських родів. Держрада пояснила, що слово «прізвище» треба розуміти як родину, рід (familia), а не як ім'я (nomen) або прозвання. Петровський указ

1714 року пояснювався, як можливість для бездітного заповідача віддати свій маєток, титул, прізвище одному зі своїх родичів, у тому числі жіночий статі, які можуть бути іншого прозвання (це було розповсюджено, коли спадкоємна передача відбувалась по жіночій лінії, тому що після шлюбу жінка належала до роду свого чоловіка). Заповіт Г. Р. Державіна на користь Міллера було визнано дійсним, що створило прецедент заповідальних прав у відношенні неоднопрізвищних родів і надалі зіграло свою роль, зокрема, при спадкуванні прізвища Воронцових у жіночому, а саме неоднопрізвищному, потомстві.

До середини ХІХ століття така практика стала обмежуватися наданням права на носіння прізвища й титулу (іноді прізвища без титулу) тільки одній особі, і тільки з імператорського дозволу. Наприклад, так було при передачі в 1878 р. князівського титулу й прізвища Одоєвських (з Рюриковичів) у рід М. Маслова, мати якого належала до цього роду. Крім того, імператор міг відмовити в передачі титулу й прізвища по бічній лінії, якщо вважав кандидата недостойним. Так сталося у випадку із припиненням чоловічої лінії графів Паніних: Олександр ІІ обіцяв передати прізвище графа Паніна по лінії дочці після її заміжжя. Однак, Олександр ІІІ відмовився виконати обіцянку свого батька, визнавши кандидата недостойним [24]. Але такі випадки не були розповсюдженні.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що до 1882 року, коли рід Воронцових безпосередньо виявився під погрозою зникнення, уже був накопичений певний практичний досвід у рішенні цієї проблеми генеалогічного й соціально-політичного характеру.

Продовжити життя стародавньому князівському роду можна було по жіночій лінії, тобто по лінії дочки М. С. Воронцова – Софії Михайлівни, яка в 1844 році вийшла заміж за графа Андрія Павловича Шувалова, що призвело до генеалогічного перетинання князівського роду Воронцових із графським родом Шувалових. У шлюбі народилося п'ятеро дітей, троє з яких зіграли значну роль у збереженні фамільного прозвання Воронцових після його

припинення в прямому чоловічому потомстві. Відбудеться це вже після 1882 року й подружжя Шувалових не доживе до цього часу. Андрій Павлович, якого історики часто порівнюють із Печоріним і підкреслюють його особисте знайомство з М. Ю. Лермонтовим, раптово помер у Петербурзі в 1876 році, а Софія Михайлівна – в 1879 році у Швейцарії.

Оскільки саме із Шуваловими зв'язані перші спроби зберегти родове прозвання й титул Воронцових, доречно дати коротку характеристику цього роду. В XVIII столітті Шувалови були досить знаменитим і впливовим родом, особливо із часів правління імператриці Єлизавети Петрівни. Але його представників немає а ні в Оксамитовій книзі, а ні в давніх боярських списках. На відміну від князівського роду Воронцових, Шувалови – дворянський рід, представники якого були служивими людьми, наділеними землями в районі Костроми за службу, тобто на помісному праві. Рід відомий із середини XVI століття, родоначальником звичайно вважають Дмитра Шувалова, що згадується в джерелах під 1561 роком. Рід графів Шувалових іде від одного з його онуків – Андрія Семеновича, про якого відомо, що у 1634 р. він був учасником облоги Смоленська [17, с. 318-319].

Протягом XVI – XVII століть представники роду Шувалових справно несли дворянську службу, але особливо не виділялися й не піднімалися по ієрархічній градації, що цілком пояснено характерними рисами соціально-політичного ладу допетровської Росії. Піднесення роду Шувалових почалося з Івана Максимовича Старшого, діяча петровського часу, який в 1714 році під час Північної війни у чині полковника воював у Фінляндії, потім брав участь в укладанні Ніштадського миру (1721). У післяпетровський період він успішно продовжував службу при російських монархах до своєї смерті в 1736 році. Обидва його сина Олександр і Петро згадуються серед учасників палацового перевороту 1741 року, здійсненого на користь Єлизавети Петрівни, що пояснює їхнє включення до особистого складу двору імператриці, дарування графського титулу. При цьому розходиться датування пожалувань: Є. П. Карнович датує дарування титулу обом братам

1746 роком, коли вони обидва були в чині генерала-поручика [11, с. 199]. В інших роботах вказується, що брати одержали титул неодноразово: молодший – Петро, більш активний і напористий, в 1746 р.; старший – Олександр, менш яскравий і амбіційний, в 1760 р., вже за заслуги під час правління імператриці Єлизаветі [7, с. 725]. Але у кожному випадку, можна стверджувати, що рід став титулованим і більш впливовим за правління дочки Петра I.

Старшим із братів був Олександр Іванович (1710-1771), який характеризується як людина безбарвна, але впливова і навіть лиховісна: саме він очолював Таємну канцелярію в 1746-63 роках. Катерина II так писала у своїх записках: «Александр Шувалов не сам по себе, а по должности, которую занимал, был грозою всего двора, города и всей империи, он был начальником инквизиционного суда, который звали тогда Тайной канцелярией...» [8].

Петро Іванович (1711-1762) був честолюбним і казково заможним, дослужився до чина генерала-фельдмаршала й користувався необмеженою владою весь період царювання Єлизавети Петрівни (1741-1761). Сучасники були одностайні в його негативній оцінці, але визнавали його провідну роль при дворі й усередині свого роду. Відзначали, що його успіху сприяло вдале одруження на Маврі Шепелевій, улюбленій фаворитці імператриці Єлизавети [3, с. 215-216; 13, с. 962]. М.І. Костомаров писав про це: «Возвышение, или как тогда говорилось «случай», Шувалова возымело то важное последствие, что с этих пор он сам, а с ним и все прочие Шуваловы составили при дворе партию с большим влиянием на дела императрицы» [13, с. 962]. Андрій Павлович, який через багато років поріднився з Воронцовими, доводився йому правнуком у прямому спадному потомстві по чоловічій лінії.

З 1749 року значну роль при дворі імператриці Єлизавети грав Іван Іванович Шувалов (1727-1797), син Івана Максимовича Молодшого й двоюрідний брат вищеназваних Олександра й Петра. Потрапивши до двору імператриці майже випадково, по протекції братів, він не тільки затвердився, але й став фаворитом

імператриці, оголошував іменні укази й користувався майже необмеженою довірою при дворі. Дослужився до генерал-ад'ютанта, був членом конференції, що грала при Єлизаветі Петрівні роль Держради. При цьому залишався людиною скромною і небагатою [3, с. 214-216; 7, с. 325-327]. Найбільше Іван Іванович Шувалов відомий, як покровитель освіти та науки, що зароджувалася: він був першим куратором Московського університету, відкритого в 1755 р.; за його ініціативою в 1757 р. була відкрита Академія мистецтв, а також Казанська гімназія в 1758 р. [13, с. 1005-1006]. При Катерині II він вже не мав колишнього впливу, але, удержався при дворі й, переживши період опали за кордоном, став обер-камергером й одним з улюблених співрозмовників «освіченої» імператриці. Його вихваляли у своїх одах М. В. Ломоносов і Г. Р. Державін.

Таким чином, можна із упевненістю сказати, що в середині XVIII століття, у період правління Єлизавети Петрівни, рід Шувалових значно підвищив свій соціальний статус і фактично встав в один рівень із князівськими родами. Можна відзначити, що більшість представників роду Шувалових наприкінці XVIII-XIX ст. дотримувалися консервативно-монархічних поглядів. Виключенням був Андрій Павлович (1816-1876), зять М. С. Воронцова й перша людина, яка фактично зв'язала два знаменитих дворянських роди та заклала основу для подальшого більш тісного генеалогічного перетинання. Саме його сини, Павло й Михайло Андрійовичі Шувалови (онуки Михайла Семеновича Воронцова по лінії дочки) за найвищим дозволом імператора Олександра III прийняли генеалогічну естафету роду Воронцових у рік смерті бездітного князя Семена Михайловича.

У 1882 році, фактично відразу після припинення роду Воронцових у прямому чоловічому потомстві, Павлу Андрійовичу Шувалову перейшов герб, титул і прізвище діда по матері. Він став офіційно йменуватися ясновельможним князем Воронцовим графом Шуваловим. У 1888 році такої ж честі вдостойся його брат – граф Михайло Андрійович Шувалов, як спадкоємець майоратного маєтку Воронцових. Він також став йменуватися

князем Воронцовим графом Шуваловим [24]. Таким чином, можна сказати, що роди Воронцових і Шувалових не просто поріднилися, а сприяли збереженню традицій, титулів і фамільних прозвань.

У другій половині XIX століття відбулося ще одне цікаве перетинання родів, безпосередньо пов'язане із заміжжям Єлизавети Андріївни, онучки Михайла Семеновича по лінії дочки. До шлюбу вона, як було прийнято за традицією, носила прізвище батька й звалася графинею Шуваловою, а після заміжжя в 1867 році фактично повернула прізвище предків по материнській лінії, ставши Воронцовою-Дашковою. У певному сенсі стосовно даного випадку можна говорити про внутривидове генеалогічне перетинання, до того ж це було не перше перетинання князівських родів Воронцових і Дашкових.

Перше генеалогічне перетинання відбулося в середині XVIII століття, коли Катерина Романівна Воронцова вийшла заміж за князя М. І. Дашкова, представника знатного князівського роду, який неодноразово фігурував в «Родословной книге князей и дворян российских и выездных» (відомої за назвою «Оксамитова книга»), причому не тільки в другій частині, де представлені знатні титуловані роди [20, ч. 2, с. 307, 331, 411], але і в першій, разом з іншими розписями потомствених князів [20, ч. 1, с. 108]. Походження роду Дашкових, безумовно, знатне, але, як і у випадку з Воронцовими [докладніше див.: 15], має різночитання, зафіксовані в Оксамитовій книзі. Найпоширеніша версія називає їх предком Дмитра Дашка, який писався Дашковим, зі смоленського князівського роду. У першій частині Оксамитової книги (пункт 58) підтверджується їхнє походження від смоленських князів, також даються розписи й нові імена нащадків Дмитра Дашкова до кінця XVII століття [20, ч. 1, с. 108-109]. Родословець називає однокорінними з ними роди Долматових, Єропкіних, Коропових, Кропоткіних, Ржевських.

Аналогічна версія походження роду Дашкових викладена в другій частині родовідної книги ще двічі: у зв'язку з розписом князів Коркодинових [20, ч. 2, с. 331] і при перерахуванні родів, що

походили від смоленських князів [19, ч. 2, с. 411]. Усього в другій частині тричі зафіксоване походження Дашкових від смоленських князів. Однак, у тому ж джерелі записано, що засновник роду Дашкових виїхав з Великої Орди [20, ч. 2, с. 307]. Такі розбіжності не дивні, а скоріше характерні для даного джерела, що пов'язане з особливостями його походження й соціально-політичними традиціями того часу. Прикладом аналогічних розбіжностей може бути й рід Воронцових, який представлений і як давній боярський рід, що пересікся до кінця XVII ст. [20, ч. 2, с. 14-24] як и «выезжий» з немець [20, ч. 2, с. 419] або варягів [20, ч. 2, с. 420; докладніше див.:14; 15].

Якщо порівнювати стародавність походження князівських родів Дашкових і Воронцових, то можна відзначити переваги першого роду, що й відбито в їхній послідовності в Оксамитовій книзі (спочатку Дашкови, потім Воронцови). Якщо дотримуватися версії більше пізнього походження роду Воронцових, то згадувань про їх немає й не могло бути в цьому Родословці [докладніше див.:15].

Популярність і політична значимість роду Дашкових, на наш погляд, у першу чергу, пов'язана із суспільно-політичною діяльністю К. Р. Дашкової, уродженої Воронцової (1743/4-1810). Однак, на початку XIX століття князівський рід Дашкових, після смерті сина Катерини Романівни Павла, виявився під загрозою припинення. Відповідно до її прохання й з дозволу імператора Олександра I прізвище Дашкових передавалося її двоюрідному племінникові – графові Іванові Іларіоновичу Воронцову (1790-1854). З 1807 року він першим став офіційно йменуватися графом Воронцовим-Дашковим, не міняючи свого соціального статусу, тому що в цьому випадку прізвище передавалося без титулу. Його син Іларіон Іванович Воронцов-Дашков (1837-1916), внучатий племінник Катерини Романівни Дашкової в 1867 р. одружився з Єлизаветою Андріївною Шуваловою, внучкою Михайла Семеновича Воронцова, що утворило друге перетинання родів Воронцових і Дашкових, а також перетинання родів Дашкових і Шувалових. Тепер уже для зберігання родового прозвання й титулу

Воронцових. Єлизавета Андріївна по чоловіку стала йменуватися Воронцовою-Дашковою, а в 1904 році, коли припинився рід Воронцових-Шувалових, успадкувала разом з чоловіком Іларіоном Івановичем, майоратне володіння Воронцових в Алушці [24].

Таким чином, рід Воронцових у генеалогічному плані був продовжений по жіночій лінії через онуків і правнуків. У першу чергу, мова йде про два генеалогічні перетинання князівського роду Воронцових - із князівським родом Дашкових і дворянським, до середини XVIII століття нетитулованим, родом графів Шувалових. У першому випадку рід Воронцових по соціальній ієрархії стояв трохи нижче, у другому вище. Однак, з урахуванням вислуги й політичної ролі при дворі й у державі з погляду традицій післяпетровського періоду правочинно говорити про рівнозначність названих вище родів. Причому у випадку із Шуваловими можна говорити про внутрішнє (внутриродове) перетинання. У третьому поколінні від Михайла Семеновича офіційно встановлені подвійні прізвища по двом лініям: Воронцови-Шувалови (князь Воронцов граф Шувалов) і Воронцови-Дашкови (графський рід, тому що раніше прізвище Дашкових було передано без титулу). На закінчення можна сказати, що в потомстві М. С. Воронцова об'єдналися три знатних титулованих роди, які по старшинству походження можуть бути названі в такому порядку Дашкови-Воронцови-Шувалови.

Милевич С. В.

ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИЕ ПЕРЕСЕЧЕНИЯ ПОТОМКОВ М.С. ВОРОНЦОВА В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНО- ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ НАСЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматривается вопрос о генеалогических пересечениях потомков графа М. С. Воронцова, род которого пресекался в прямом мужском потомстве в 1882 г. Родовые знаки отличий (фамилия и титул) были переданы в наследство по женскому колену в род Шуваловых, затем Воронцовых-Дашковых.

Такая практика существовала с конца XVIII века для генеалогического сохранения знатных родов, представители которых сыграли значительную роль в истории монархической России.

Ключевые слова: *генеалогические пересечения, потомки М. С. Воронцова, Вороцовы-Шуваловы, Воронцовы-Дашиковы, Родословная книга, дворянские фамилии и родовые титулы, наследование.*

Milevich S.

GENEALOGICAL INTERSECTIONS OF M. S. VORONTSOV'S DESCENDANT IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND POLITICAL PRACTICE OF INHERITANCE

Genealogical intersections of Prince Vorontsov descendants, whose family was suppressed in direct male descendants in 1882, is examined in this article. This fact resulted in family insignnia, first of all surname and title, was inherited by female descent into Dashkov family, and later on into the Vorontsov-Dashkovs. This practice was started at the end of XVIII century and was used to genealogically save noble families, that played significant role in history of monarchical Russia.

Children of Prince Mikhail Semyonovich Vorontsov (1782-1856) – son Semyon and daughter Sofia – could be considered as descendants in the truest sense of the word. A different situation arises with the legacy of a generic title, surname and coat of arms – only son and his descendants in the male line could be lineally descended, daughters after marriage – as is a general rule – take surname and social status of husband, as well as children from this marriage.

However, as early as Peter the Great times, in case there were no sons it was allowed to inherit by other lines. By 1882, when the Vorontsov family was suppressed in the lineal male descent, considerable experience in genealogical preservation of notable noble families has been accumulated. As a rule, ancient family existence had been continuing through the female line. This option was implemented in the case of Vorontsov.

In 1844 Sofia Mikhailovna Vorontsova married Count Andrei Pavlovich Shuvalov, which led to the genealogical intersection of the Vorontsov princely family with the Shuvalov count family. Their sons, Pavel and Mikhail Andreyevich Shuvalov (grandchildren of Mikhail Semyonovich Vorontsov on his daughter side), with the permission of the Emperor Alexander III took up the genealogical baton of the Vorontsov family, became officially known as “Prince Vorontsov Count Shuvalov.”

In the nineteenth century the interception of the Shuvalov-Dashkov family and the Vorontsov family took place. From 1807 on Ivan Illarionovich Vorontsov as the first person has been officially known as Count Vorontsov-Dashkov. His son, Illarion Ivanovich Vorontsov-Dashkov, in 1867 had married with Yelizaveta Andreyevna Shuvalova, granddaughter of Mikhail Vorontsov, who after a marriage returned surname of ancestors on her mother's side, becoming Countess Vorontsova-Dashkova.

Thus in genealogical terms the Vorontsov family was continued on the female line through the grandchildren and great grandchildren, and three noble families united in the descents of Mikhail Vorontsov.

Key words: *genealogical intersections, M. S. Vorontsov's descendants, the Vorontsov-Shuvalovs, the Vorontsov-Dashkovs, book of genealogy, noble families and titles, inheritance.*

Список використаної літератури

1. Алексеев В. Н. Графы Воронцовы и Воронцовы-Дашковы в истории России. – М.: Центрполиграф, 2002. – 516 с. (Россия забытая и неизвестная / Русские фамилии).
2. Андреев А. Р. История государственной власти в России. IX-XX века. Энциклопедическое издание. – М.: Белый волк – КРАФТ, 1999. – 352 с.
3. Анисимов Е. В. Императорская Россия. – СПб: Питер, 2011. – 640 с.
4. Анисимов Е. В., Каменский А. Б. Россия в XVIII – первой половине XIX века: История. Историк. Документ. – М.: МИРОС, 1994. – 336 с.

5. Воронцовы – два века в истории России / ред и сост. В. Н. Алексеев. – Петушки, 1998-2004 / Труды Воронцовского общества, вып. 3-4, 9.
6. Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства 1785 года / <http://www.hrono.ru/dokum/1700dok/1785gramota.php>.
7. Заичкин И. А., Почкаев И. Н. Русская история: популярный очерк. IX – середина XVIII в. – М.: Мысль, 1992. – 707 с.
8. Записки императрицы Екатерины II. – М.: Азбука-классика, 2010. – 106 с. / www.rulit.me/.../ekaterina-ii/zapiski-zapiski-ekateriny-ii-download-free-342863.html
9. Захарова О. Ю. Генерал-фельдмаршал светлейший князь М. С. Воронцов. – М.: Центрполиграф, 2001. – 381 с.
10. Захарова О. Ю. Воронцов М.С. и Одесса. Исторические очерки о духовной, культурной, политической и экономической жизни Одессы в 20-50-е годы XIX столетия – Симферополь: Оригинал-М, 2007. – 184 с.
11. Карнович Е. П. Родовые прозвания и титулы в России. Слияние иноземцев с русскими. – СПб: издание А. С. Суворина, 1886. / М.: БИМПА, 1991. – 252 с. (Факсимильне видання).
12. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. – М.: Эксмо. – 1023 с.
13. Кобрин В. Б. Генеалогия и антропонимика // История и генеалогия. Сборник статей. – М., 1977. – С. 80-145.
14. Милевич С. В. Легенды рода Воронцовых // Воронцовский сборник. Выпуск 3. Сборник научных статей. – Одесса: Негоциант, 2010. – С. 79-88
15. Милевич С. В. Походження роду Воронцових за матеріалами «Родословної книги князей і дворян російських і виїзжих» // Записки історичного факультету. 26 випуск: наукове видання / Колектив авторів. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2015. – С. 305-319.

16. О праве наследия престола. Именной указ (февраля 5 дня 1722 года) // Власов Ю. Н. Законодательство и законодатели России. Петр Великий. – М.: ПРОПАГАНДА, 1998. – С. 52-53.
17. Огарков В. В. Воронцовы, их жизнь и общественная деятельность: биографические очерки. – СПб: Типография товарищества «Общественная польза», 1892. – 96 с. (Жизнь замечательных людей: биографическая библиотека Ф. Павленкова) // <http://elib.tomsk.ru/purl/1-9606/>
18. Петров П. Н. История родов русского дворянства. Т. 1. – СПб: изд-во Германа Гоппе, 1886 / <http://avidreaders.ru/book/istoriya-rodov-russkogo-dvoryanstva-tom-1.html>
19. Прокопович Феофан Правда воли монаршей // факсимильное электронное воспроизведение книги, изданной в 1722 году / <http://imwerden.de/publ-2067.html>.
20. Родословная книга князей и дворян российских и выезжих / ред. Новиков Н.И. Ч. 1-2. - СПб: изд. Университета, 1787. / Ч. 1.: с. 1 – 352 (главы 1-17); Ч. 2.: С. 1-278 (главы 18-44); «I Роспись, сочиненная алфавитным порядком тем фамилиям, от которых родословные росписи в Разряд поданы, с показанием, откуда те роды произошли или выехали или о которых известия нет, также какие роды от тех родов произошли...». – С. 279-409; «II Роспись, в которой показаны все роды по их происхождению и по местам откуда выехали». – С.410-426.
21. Светлейший князь М. С. Воронцов. Человек, полководец, государственный деятель / Удовик В. А., Кацик В.О.; Воронцовское общество 1. – СПб.: [б. и.], 2000. – 219 с.
22. Табель о рангах (Января 24 дня 1722 года) // Власов Ю. Н. Законодательство и законодатели России. Петр Великий. – М.: ПРОПАГАНДА, 1998. – С. 54-63.
23. Указ о единонаследии 23 марта 1714 года // Хрестоматия по истории России с древнейших времен до наших дней

/ Авторы-составители: А. С. Орлов, В. А. Георгиев, Н. Г. Георгиева, Т.А., Сивохина. – М.: Просвещение, 1999. – С. 166-167.

24. Шепелев Л. Е. Титулы, мундиры и ордена Российской империи. – М.: «Центрполиграф», 2005 //<http://www.bibliotekar.ru/CentrTitul/index.htm>]

Затовський Б. О.

УДК 94(497.11):291.4:144»1906/1912»

КОНФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ В СЕРБІЇ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «БОГОСЛОВСКОГО ВЕСТНИКА» ТА «ЦЕРКОВНИХ ВЕДОМОСТЕЙ» 1906-1912 рр.

У статті розглядаються особливості релігійного життя в Сербії на протязі 1906 – 1912 рр. На основі публікацій церковних журналів, таких як «Церковные ведомости» та «Богословский вестник», було проаналізовано стан і діяльність різних конфесій, та їх вплив на суспільство. Також, були розглянуті погляди редакції і журналістів цих видань на питання релігійної політики сербського уряду та їх оцінка діяльності сербської церковної журналістики. Це дозволило дізнатися, яким чином події церковного життя висвітлювалися російським читачам і як преса формувала громадську думку у населення. В результаті було з'ясовано, що існувала велика зацікавленість цих часописів у висвітленні конфесійної ситуації в сербських землях. Аналіз російської церковної преси дозволив виявити особливості поглядів авторів публікацій на питання міжконфесійних відносин та церковної політики сербського та австрійського урядів.

Ключові слова: Сербія, Боснія і Герцеговина, журнал, релігія, єпархія, духовенство, богословська школа, редакція.

Громадська думка Росії активно відгукувалася на балканські події судженнями щодо процесів сербського конфесійного життя.